

NEJLEPŠÍ DŮCHODOVÁ REFORMA JE DOBRÁ POPULAČNÍ POLITIKA

Vojtěch Krebs

Abstrakt:

Neustále se diskutuje důchodová reforma, ale úbytkem dětí se zase společnost prioritně nezabývá. Vývoj populace neznámá však pouhý růst nebo úbytek, jde spíše o to, že složení obyvatelstva a jeho vlastnosti dané kulturní tradicí a podmíněné geneticky se proměňují, jestliže jeho různé složky mají různou intenzitu reprodukce. Tyto proměny jsou zesilovány účinkem migrace. Demografický výzkum se však dopady rozdílné plodnosti vrstev různého původu a různého sociálního postavení příliš nezabývá.

Populační politiku je třeba nastavit tak, aby se zvyšovala porodnost vzdělanějších žen. Bohužel nastoupená cesta v ČR po roce 1989 k tomu nepřispěla. Cesta dlouhých placených mateřských a rodičovských dovolených a zrušení předškolních zařízení, byla jedním z důvodů poklesu porodnosti. K tomu přistupuje i velmi rigidní trh práce (malá možnost zkrácených pracovních úvazků, nemožnost práce z domova apod.), nerozvinuté služby pro zaměstnané ženy.

Cílem příspěvku je poukázat ,na jaké oblasti populační politiky (spolu s dalšími nástroji zejména na úseku daňové politiky) je tedy nutno se prioritně zaměřit. V úvahu přichází i zohlednit počet dětí ve výpočtu starobního důchodu, popř. směřovat určité procento pojistného přímo k posílení důchodu svých rodičů.

Klíčová slova: populační politika ,důchodová reforma, porodnost

JEL Classification: J 11, J 26

Úvod

Od roku 1990 došlo v České republice k řadě úprav v oblasti důchodového zabezpečení.¹ V roce 2013 byla zahájena založením 2. penzijního pilíře zásadní systémová změna. Tato reforma se však nesetkala s jednoznačnou podporou jak veřejnosti, politických stran, odborových a profesních organizací, tak i odborníků v této oblasti. Její dosavadní průběh pak potvrzuje kritická stanoviska na způsob, jak se takto závažná změna důchodového systému provádí. Příspěvek poukazuje na základní problémy, které tuto reformu provázejí a naznačuje, jakým směrem by se měl vývoj v této oblasti ubírat.

1. Nezbytnost důchodové reformy

Je zřejmé, že prudké demografické změny, které v Evropě probíhají posledních 40 let, se nevyhnuly ani České republice. Dochází k růstu střední délky života a průměrná doba pobírání řádného starobního důchodu se od roku 1970 do roku 2011 zvýšilo o cca 12 let. Zatímco v r. 1970 činila 11 let, v roce 2011 to bylo již 23 let. V tomto roce tak muži pobírali řádný starobní důchod průměrně 18,6 let a ženy dokonce 26,3 let, tj. u mužů čtvrtina a u žen třetina střední délky života. Dalším závažným problémem je pokles porodnosti (viz část 5). Za této situace je beze změn finanční udržitelnost průběžného důchodového systému téměř nemožná.

1.1 Zvyšování věku odchodu do důchodu

Novela zákona o důchodovém pojištění přinesla i další zvyšování důchodového věku a přitom postupně sjednocuje věk odchodu do důchodu mužů i žen. Ke sjednocení důchodového věku mužů a žen má dojít už v roce 2041, bez ohledu na to, zda ženy vychovávaly děti či nikoli. Muži a ženy narození v roce 1977 tak odejdou do důchodu ve stejném věku, v tomto případě v jednotných 67 letech.

Klíčovou otázkou je, jestli je vůbec nutné tak rychlým způsobem vyrovnávat důchodový věk mužů a žen. Je sice pravda, že předpisy Unie považují dosavadní rozdílné věkové hranice

¹ Podrobněji viz Krebs, V. a kol.: Sociální politika, Wolter Kluwer, 2011

Reprodukce lidského kapitálu – vzájemné vazby a souvislosti. 9. – 10. prosince 2013

mužů a žen pro nárok na starobní důchod za dočasnou výjimku z principu rovného zacházení v sociálním zabezpečení, ale na druhé straně nejsou stanoveny ze strany EU žádné časové limity, dokdy se to musí udělat.

Lidem mladších ročníků bez ohledu na pohlaví se však i nadále bude důchodový věk zvyšovat a není stanoven horní limit. U lidí narozených po roce 1977 se důchodový věk vypočítá tak, že se k věku 67 let přičte takový počet měsíců, který odpovídá dvojnásobku rozdílu mezi rokem narození pojištěnce a rokem 1977.

Dále je nutno vidět, že zákon dále prodlužuje věk pro odchod do důchodu z 67 let na fakticky ničím neomezenou hranici, např. lidé narození v roce 2013 tak půjdou do důchodu až v 73 letech. Takové mechanické prodloužení věku pro odchod do důchodu může vyvolat vážné sociální a etické problémy, není totiž vůbec jisté, že se střední délka života bude prodlužovat i nadále takovým tempem, jaké jsme zažívali v uplynulých dvaceti letech. Demografické dějiny Československa znají období stagnace střední délky života v 70 a počátkem 80. let.

Novela zákona nebere také v úvahu skutečnost, že výkon řady profesí je tak namáhavý, že vede k zásadnímu fyzickému opotřebování zaměstnanců řadu let před tím, než tito lidé získají možnost odejít do starobního či předčasného starobního důchodu.

Moderní demografické údaje ukazují, že ve 25 letech má člověk s vysokoškolským vzděláním střední délku života o více než o deset let delší než člověk vyučený.

Stabilizovat průběžný systém nelze tím, že budeme donekonečna prodlužovat věk pro odchod do důchodu (až se ho nakonec většina lidí nedožije), je nutno posílit příjmovou stránku důchodového účtu. Věk odchodu do důchodu musí odpovídat skutečné střední délce života tak, aby jednotlivé generace důchodců pobíraly státní důchod po zhruba stejné období.

1.2 Zvyšovat zaměstnanost starších osob

Zvyšování věku odchodu do důchodu musí být nutně doprovázeno opatřeními na podporu zaměstnávání starších osob, neboť tyto osoby na trhu práce mají obtížnou pozici. Zvýšení ekonomické aktivity starších skupin by měl být jeden z hlavních cílů aktivní politiky zaměstnanosti, neboť jinak by pouhé zvyšování věku bez přípravy trhu práce na příliv většího počtu starších pracovníků a bez zabezpečení pracovních příležitostí pro tyto osoby mohlo způsobit pouze další zvyšování nezaměstnanosti. Opatření jak na straně nabídky, tak na straně poptávky po starší pracovní síle je nutno urychleně uvést do praxe.

1.3 Omezovat poskytování předčasných důchodů

Předčasný odchod do důchodu byl v minulých desetiletích ve vyspělých zemích Evropy podporován s cílem snížit úroveň nezaměstnanosti. To mělo však vážné dopady do důchodového systému, který přicházel o příjmy a naopak musel vyplácet vyšší výdaje (nehledíc na ztráty v daňovém systému, zdravotnickém systému atd.). V ČR proto došlo ke zpřísnění podmínek pro předčasné penze. Vzhledem k situaci na trhu práce a i ke změnám, ve způsobu výpočtu důchodů od r. 2012 se toto zpřísnění minulo účinkem a počet předčasných důchodů v ČR dosáhl v r. 2012 téměř 524 tisíc, což je zhruba o 349 tisíc více než v r. 2000. V roce 2012 požádalo o přiznání předčasného důchodu téměř 27 tisíc lidí a počty předčasných penzistů v porovnání s počty lidí v řádném starobním důchodu dnes dosahují 22%.

Do předčasného starobního důchodu může občan odejít nejdříve 3 roky před řádným datem odchodu do důchodu. Pokud je však důchodový věk žadatele vyšší než 63 let, může svůj předčasný odchod do důchodu uskutečnit již v 60 letech. Např. jestliže je důchodový věk žadatele o důchod 63 let a 8 měsíců, může do předčasného důchodu odejít v 60 letech, tedy o 3 roky a 8 měsíců dříve. Jestli je ale důchodový věk pojištěnce vyšší než 65 let, může do předčasného důchodu odejít 5 let před dosažením důchodového věku. Pojištěnec musí splnit i potřebnou dobu pojištění pro kalendářní rok, ve kterém je dosaženo důchodového věku (např. pro rok 2016 je to 32 let). Při pobírání předčasného důchodu je možno mít příjmy jen do výše, která nezakládá povinnost odvádět sociální pojištění, v případě zaměstnání většího rozsahu je možno přerušit pobírání předčasného důchodu.

Novou možností, jak předčasně odejít do důchodu, jsou od 1.1.2013 předdůchody. Na rozdíl od běžného předčasného důchodu nedochází ke krácení starobního důchodu (ale doba strávená v předdůchodu se nehodnotí jako doba pojištění, je však dobou vyloučenou), stát v předdůchodu hradí za pojištěnce zdravotní pojištění. Předdůchod je hrazen z úspor pojištěnce ve 3. pilíři, kde musí mít naspořeno minimálně 30 % průměrné mzdy (v r. 2013 je to 7354 Kč) za každý měsíc, strávený v předdůchodu. Výplata předdůchodu má trvat nejméně 2 roky a nejdéle 5 let, do předdůchodu je možno odejít tedy nejdříve 5 let před dosažením důchodového věku stanoveného pro muže (platí i pro ženy). Při odchodu do předdůchodu o celých pět let má mít tedy pojištěnec našetřeno 441 240 Kč. Takto vysokou částku má však našetřeno minimum lidí (průměrná výše našetřených prostředků ve 3. pilíři na jednoho účastníka, dosáhla ve 2. čtvrtletí 55 150 Kč). Tuto možnost mohou využívat tedy vyšší příjmové skupiny občanů, jejichž nezaměstnanost, vzhledem ke kvalifikaci, je nízká.

Opatření je tedy značně nesystémové a je kritizováno i Evropskou komisí (oprazení příjemcům umožňuje využívat dříve nahromaděnou veřejnou dotaci k účelu, který odporuje politice, podporující delší pracovní život).

2. Zahraniční zkušenosti s realizací důchodových reforem

Téměř ve všech zemích západní Evropy v současné době probíhá nějakým způsobem důchodová reforma. Samozřejmě, že pod heslem „důchodová reforma“ se skrývá velmi pestrá škála změn či korekcí s různou intenzitou, rozdílnou hloubkou změn, zaměřením lišící se stá od státu. Velice často se jedná o proces dlouhodobějšího charakteru, který nemá vždy za cíl radikální či revoluční změny v důchodových systémech, ale spíše korekci současného stavu.

Zatímco důchodové reformy ve starých zemích EU probíhají velice obezřetně, mimo Slovinska prosadily všechny bývalé socialistické země závažné důchodové reformy, které spočívaly v převedení části pojistného do kapitálových fondů. Dosavadní výsledky jsou však velmi neuspokojivé. Vývoj v těchto zemích může být pro Českou republiku velkým poučením.

Do 2. pilíře vstoupil větší počet lidí, než se očekávalo. Ve většině těchto zemí se do II. pilíře vyvedlo značné procento pojištění, což vedlo k ohromným deficitům I. pilíře. Došlo proto ke snížení těchto procent (v Polsku ze 7,2 % na 2,3 %, v Lotyšsku z 8 % na 2 %, na Slovensku z 9 % na 4 %, v Estonsku ze 6 % na 2 %). V řadě zemí přijaly i další opatření, které zásadně oslabilo II. pilíř. V Maďarsku byly tak razantně znevýhodněny podmínky účasti ve II. pilíři, že ze 3 milionu účastníků jich zůstalo jen pár tisíc a reforma tak byla prakticky zrušena. Slovensko opětovně otevřelo II. pilíř, aby bylo možno z něj vystoupit, vláda snížila poplatky za správu účtů a nařídila DSS případnou investiční ztrátu doplatit účastníkům z vlastních zdrojů. V Polsku se vláda rozhodla, že z fondů vybere polovinu majetku, ale klientům slíbila, že o úspory nepřijdou, že se jim v budoucnu započítají do penze. Účastníci se rovněž musí do 3 měsíců rozhodnout, zda ve 2. pilíři zůstanou.

3. Dosavadní průběh důchodové reformy v ČR

Z ekonomického hlediska se sociální pojištění v průběžném systému v ČR opírá o dvě základní zásady: zásadu ekvivalence a zásadu solidarity. Zásadou ekvivalence se rozumí uplatnění kalkulačních postupů, obvyklých v soukromém pojištění.

Míra solidarity v důchodovém systému je dána zejména příjmovou redistribucí a poskytováním výhodnějších pravidel pro některé skupiny pojištěnců (např. uznávání náhradních dob pojištění nebo zvýhodnění možnosti stanovení výše pojistného u OSVČ).

To znamená, že v důsledku redistribuce systém vykazuje výrazné prvky příjmové solidarity. Osoby s vyššími příjmy mají relativně nižší důchody, protože poměr důchodu k dosahované mzdě klesá s rostoucí mzdou. Pro nově přiznané důchody činí tato relace při 40 letech pojištění a při mzdě rovnající se 0,5 násobku průměrné mzdy v národním hospodářství 85 % a při mzdě odpovídající čtyřnásobku průměrné mzdy již jen 17 %. To je způsobeno výraznou redukcí osobního vyměřovacího základu. Systém je pak příliš štedrý pro důchody z podprůměrných příjmů a naopak poskytuje nedostatečnou náhradu pro důchody z nadprůměrných příjmů.

Tento velmi solidární systém má sice přinejmenším dva efekty – nízkou míru chudoby a mezigenerační sociální smír, ale jeho kritika neustále sílí.

Problematikou vysoké příjmové redistribuce českého důchodového systému se zabýval Ústav soud České republiky, který v dubnu roku 2010 prohlásil § 15 Zákona o důchodovém pojištění, jenž vymezuje výši redukčních hranic, za protiústavní a k 30. září 2011 toto ustanovení zrušil. Ve svém výroku poukázal zejména na fakt, že současná konstrukce důchodů vede ke vzniku neodůvodněných nerovností mezi různými skupinami pojištěnců a negarantuje dostatečným způsobem právo na přiměřené hmotné zabezpečení podle Listiny základních práv a svobod.

Zrušení klíčového prvku pro výpočet důchodové dávky znamenalo nutnost změny Zákona č. 155/1995 Sb., která zmírní příjmovou solidaritu a posílí princip ekvivalence. Tato tzv. „malá“ důchodová reforma vedla ke změně výpočtu nově přiznaných důchodů, která vychází z nových pravidel pro určení výše redukčních hranic, rozložených do 5 let, ale přinesla i řadu dalších parametrických změn (další posunutí věku odchodu do důchodu, změny podmínek pro valorizaci, zpřísnění předčasných důchodů, změna pravidel valorizace).

Po dlouhých diskusích byla zahájena k 1.1.2013 systémová zásadní změna důchodového systému, tzv. „velká“ důchodová reforma. Velmi neuspokojivé výsledky důchodových reforem v bývalých socialistických zemích byly určitým ponaučením. Účastníkovi se převádí do 2. pilíře pouze 3 % sociálního pojištění (na úkor průběžného pilíře), což je velmi málo ve

Reprodukce lidského kapitálu – vzájemné vazby a souvislosti. 9. – 10. prosince 2013

srovnání s těmito zeměmi, a sám musí povinně připlatit 2 % pojistného. Tento způsob byl od samého počátku kritizován jak ze strany levicových politických stran, tak ze strany odborů, penzijních fondů (některé se rozhodly do systému nezapojit) i řady odborníků. Vyhlášení o zrušení tohoto pilíře v případě vítězství ve volbách, malá informovanost lidí i výrazně lišící se odhady, pro koho je zapojení do druhého pilíře výhodné (vláda uvedla, že reforma je výhodná pro polovinu občanů, Institut pro demokracii a ekonomickou analýzu dospěl k závěru, že se vyplatí pro 30 % žen, odbory uvedly, že penzijní spoření ve 2. pilíři je výhodné jen pro 10 % výdělečně činných, vydělávajících cca 37 tis. Kč měsíčně) vedly k malému zájmu občanů. Ke konci srpna měl druhý důchodový pilíř 81 949 účastníků. Proti původnímu očekávání (penzijní společnosti očekávaly cca 500 000) to je velký neúspěch. To nahrává sociální demokracii, která počítá s volebním vítězstvím a chce 2. pilíř penzijního systému zrušit (peníze, který převedl do systému stát se vrátí do 1. pilíře a vklady lidí se převedou do 3. pilíře). Pokud totiž nebudou mít jednotlivé penzijní společnosti do dvou let každá 50 000 klientů, regulátor (ČNB) je může donutit ke zrušení či sloučení (největší počet klientů přes 20 000 získala PS České pojišťovny).

Na počátku července letošního roku předložila proto skupina poslanců pod vedením tehdejšího ministra Kalouska návrh na změny ve druhém důchodovém pilíři, které ho měly atraktivnit. Šlo zejména o možnost vystoupit z druhého pilíře po pěti letech, možnost znovu vstoupit pro lidi starší 35 let. Rozpuštěním Sněmovny tyto návrhy již nebyly projednány. Vše tedy nasvědčuje tomu, že konec druhého pilíře bude v ČR asi rychlý. Penzijní fondy ho však chtějí provozovat nadále, neboť je to určitou formou prestiže (fondům dle propočtů začne 2. pilíř vydělávat zhruba až po 10 letech spravování prostředků a alespoň při stovce tisíc účastníků.)

4. Změny ve 3. pilíři důchodového systému

České penzijní fondy vydělávají nejméně ve střední a východní Evropě. Celkové reálné výnosy z penzijního připojištění jsou za celé období blízké nule. Účastníci ukončují smluvní vztah většinou jednorázovým vyrovnáním, počet vyměřených penzí je minimální. Penzijní připojištění proto v ČR dosud hraje roli jakéhosi spoření se státním příspěvkem.

Součástí důchodové reformy jsou proto i významné změny ve 3. pilíři důchodového systému, které vstoupily rovněž v platnost k 1.1.2013. Stávající dobrovolný systém penzijního

Reprodukce lidského kapitálu – vzájemné vazby a souvislosti. 9. – 10. prosince 2013

připojištění se státním příspěvkem a daňovými výhodami zůstal zachován; pojištěnci, kteří do třetího pilíře vstoupili do 31.12.2012, jsou účastníky tzv. transformačního fondu. Jejich smlouvy a nároky z nich se nezmění a budou mít i nadále garantováno, že jejich roční výnos bude nezáporný. Mohou ale přestoupit do některého nového fondu, který jim svým investičním zaměřením umožní vyšší výnos. V těchto tzv. účastnických fondech však již nebudou mít garantován nezáporný výnos.

Rovněž se zpřísnila možnost jednorázového výběru všech prostředků při dosažení 60 let věku i pravidla pro poskytování státního příspěvku (příspěvek je poskytován až od úložky 300 Kč).

Ke konci 2. čtvrtletí 2013 měly transformované fondy celkem 5 mil. aktivních účastníků, nové účastnické fondy 38 tis. účastníků. Ohromný zájem lidí vstoupit do původních fondů jasně ukazuje, že klienti preferují bezpečnost vložených prostředků před jejich nejistým vyšším výnosem. Přísnější pravidla pro poskytování státní podpory znamenala, že přibližně 1,4 mil. účastníků nedostali v prvním čtvrtletí státní příspěvek. Přes 1 mil. účastníků si však již spoří tisíc a více korun a má tak nárok na maximální státní příspěvek 230 Kč měsíčně. Proto ve stejném období narostl objem vyplacených příspěvků o 270 mil. Kč na 1,68 mld. Kč. Je nutno dále usilovat o další zvýšení příspěvku jednotlivých účastníků, aby 3. pilíř hrál v důchodovém systému obdobnou roli, jako ve vyspělých státech Evropy (pozitivním faktem je, že v prvním čtvrtletí 2013 byl průměrný měsíční příspěvek účastníka 531 Kč, což je o 66 Kč více než v r. 2012).

5. Nejlepší důchodová reforma je dobrá populační politika

Neustále se diskutuje důchodová reforma, ale úbytkem dětí se zase společnost prioritně nezabývá. Zatímco v sedmdesátých letech se v ČR narodilo ročně až 180 tisíc dětí, v r. 2012 to bylo jen 109 tisíc, podle Střední varianty demografické prognózy se předpokládá, že počet živě narozených dětí poklesne do roku 2100 na 60 tisíc ročně. Již dnes se rodí 40 % dětí mimo manželství. Vývoj populace neznamena však pouhý růst nebo úbytek, jde spíše o to, že složení obyvatelstva a jeho vlastnosti dané kulturní tradicí a podmíněné geneticky se proměňují, jestliže jeho různé složky mají různou intenzitu reprodukce. Tyto proměny jsou zesilovány účinkem migrace. Demografický výzkum se však dopady rozdílné plodnosti vrstev různého původu a různého sociálního postavení nezabývá. Velmi zajímavá je v tomto směru

Reprodukce lidského kapitálu – vzájemné vazby a souvislosti. 9. – 10. prosince 2013

kniha německého autora Thilo Sarrazina.² Na řadě údajů dokladuje, že zatímco čistá reprodukční kvóta vrstev, stranicích se vzdělání, je vyšší než je průměr v Německu, čistá reprodukční kvóta vrstev blízkých vzdělání je pod tímto průměrem.

Výrazně nadprůměrná kvóta je také u muslimských migrantů. „Pokud je dědičný podíl inteligence nejméně 50 %, povede podprůměrná plodnost nejinteligentnějších žen (která je v důsledku homogamní partnerské volby v souladu s podprůměrnou plodností nejinteligentnějších mužů) nevyhnutelně k poklesu průměrné děděné inteligence“.³

Populační politiku je třeba nastavit tak, aby se zvyšovala porodnost vzdělanějších žen. Bohužel nastoupená cesta v ČR po roce 1989 k tomu nepřispěla. Cesta dlouhých placených mateřských a rodičovských dovolených a zrušení předškolních zařízení, které byly vybudovány na úrovni severoevropských zemích (například z původních 1500 jeslí zbylo pouhých 40) byla jedním z důvodů poklesu porodnosti. K tomu přistupuje i velmi rigidní trh práce (malá možnost zkrácených pracovních úvazků, nemožnost práce z domova apod.), nerozvinuté služby pro zaměstnané ženy. Na tyto oblasti (spolu s dalšími nástroji zejména na úseku daňové politiky) je tedy nutno se prioritně zaměřit. V úvahu přichází i zohlednit počet dětí ve výpočtu starobního důchodu, popř. směřovat určité procento pojistného přímo k posílení důchodu svých rodičů.

Závěr

Nezbytnost důchodové reformy v ČR dnes již nikdo nezpochybňuje. Názory odborníků a politických stran (neboť důchodová reforma je vysoce politická záležitost) na její provedení jsou však diametrálně odlišné.

Podstata problému však není v technice řešení důchodové reformy (role základního a doplňkového systému, role průběžného a fondového systému, omezení náhradních dob, zpřísnění poskytování předčasných důchodů apod.), ale především v politicky nejasném sociálním cíli, k jehož dosažení má důchodová soustava v České republice směřovat, a ve vymezení metod a prostředků, které je společnost schopna a ochotna na penzijní systém vyčlenit. Není totiž problémem navrhnout jakékoliv technicky proveditelné řešení, ale musí jít

² Viz T. Sarrazin: Německo páchá sebevraždu, Academia, Praha, 2011

³ Viz T. Sarrazin: Německo páchá sebevraždu, Academia, Praha, 2011, str. 312

Reprodukce lidského kapitálu – vzájemné vazby a souvislosti. 9. – 10. prosince 2013

o řešení, které společnost (občané) přijme a nebude vyvolávat vážné poruchy jak v sociální sféře, tak v ekonomice.

Je nutno zvažovat i další možné řešení. Vedle korekcí současného průběžného dávkově definovaného systému lze na stále se zhoršující demografické poměry a ekonomické možnosti v důchodovém pojištění reagovat i v ČR přechodem k průběžnému příspěvkově definovanému systému (NDC – National defined contributions).

Nezbytnou podmínkou pro jakoukoliv důchodovou reformu je nalezení konsensu mezi nejširším spektrem politické reprezentace. Bez této shody nelze prakticky podstatné změny prosadit.

Literatura

- [1] BEDNÁŘ J.: Srovnání čistého průběžného systému financování starobních důchodů s kombinací tohoto systému s vyvedením části zdrojů na skutečných datech 1990 – 2009. In FÓRUM sociální politiky 2011 roč. 5 č. 1, ISSN 1802-5854
- [2] FASSMANN, M at al. 2011. Stagnace ekonomiky a pseudoreformy, 2011 Praha SAP 119 s. ISBN 978-80-86846-41-5
- [3] HOLUB, M. Rozhodnutí Ústavního soudu nemusí nutně znamenat dramatický zásah do důchodového systému. In FÓRUM sociální politiky 2010, roč. 4 č. 4, s. 16-20. ISSN 1802-5854
- [4] KAHOUN, V. 2009. Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly. Praha: Triton, 580 s. ISBN 978-80-7387-346-0
- [5] KREBS, V. at al. 2010. Sociální politika, Praha Wolters Kluwer s. 542. ISBN 978-80-7357-585-4
- [6] KREBS, V. at al. 2009. Solidarita a ekvivalence v sociálních systémech. Praha, VÚPSV 178 s. ISBN 978-807416-044-8
- [7] LOUŽEK, M. Pension System Reform in Central and Eastern Europe, Post-Communist Economies 20/2008
- [8] PALMER, E . 2012. The Swedish Pension Reform Model: Framework and Issues, s. 1 In: Financial Market [online] OECD
- [9] SARRAZIN, T. 2011. Německo páchá sebevraždu, Praha, Academia, 432 s. ISBN 978-80-200-2018-5

RELIK 2013.

Reprodukce lidského kapitálu – vzájemné vazby a souvislosti. 9. – 10. prosince 2013

[10] VOSTATEK, J. 2010. Vývojové tendence sociálního zabezpečení se zaměřením na Evropu a Česko. 44 s. VŠFS, Praha

Nález Ústavního soudu ČR . Pl. ÚS 8/07

Zákon č. 426/2011 Sb. o důchodovém spoření

Zákon č. 427/2011 Sb. o doplňkovém penzijním spoření

Zákon č. 399/2012 Sb. o změně zákonů v souvislosti s přijetím zákona o pojistném na důchodové spoření

Zákon č. 397/2012 Sb. o pojistném na důchodové spoření

Kontakt :

Prof. Ing. Vojtěch Krebs, CSc.

Vysoká škola finanční a správní

Estonská 10

101 00 Praha 10

vojtech.krebs@vsfs.cz